

ОЛИВЕРА ПАВИЋЕВИЋ*
ЉЕПОСАВА ИЛИЈИЋ**
Институт за криминолошка и
социолошка истраживања
Београд

УДК 316.7:178
Прегледни рад
Примљен: 23.01.2020
Одобрен: 22.02.2020
Страна: 361-372

КУЛТУРОЛОШКА ДИМЕНЗИЈА У ИСТРАЖИВАЊУ И ТРЕТМАНУ ЗЛОУПОТРЕБЕ ПСИХОАКТИВНИХ СУПСТАНЦИ

- УНАПРЕЂИВАЊЕ КУЛТУРНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ –

Сажетак: Рад је усмерен на анализу културолошке димензије употребе дрога и алкохола, при чему је вођен питањима као што су: шта су културне и идентитетске карактеристике злоупотребе супстанци у 21. веку и да ли се о њима може говорити у већ добро познатим теоријским и методолошким оквирима? У потрази за овим одговорима, који су изузетно значајни за терапеутску и социо-културну праксу у третману и рехабилитацији корисника (не)дозвољених супстанци, потребно је сагледати континуитет културног значења употребе алкохола и опојних супстанци кроз време, као и веома интензивну динамику промене културних, идентитетских и симболичких порука које оне носе у савременој култури. Унапређивање културне компетенције, као потребног знања и праксе, за обе стране у процесу, приказано је кроз рад Америчке здравствене организације и тима за унапређење третмана злоупотребе психоактивних супстанци. У том смислу рад представља предлог за увођење иновативнијих приступа у истраживању и третману корисника који ће бити усмерен на разумевање социо-културних аспеката њихових избора.

Кључне речи: култура, дрога, алкохол, идентитет, злоупотреба

Увод

Разумевање (зло)употребе алкохола и психоактивних супстанци представља сложени проблем (никако не само здравствени проблем), који укључује интеракцију између три компоненте. То су: узрочник (злоупотреба психоактивних супстанци), домаћин (особа погођена злоупотребом дрога или алкохола) и окружење (друштво и култура у којој се дешава злоупотреба дрога или алкохола) (Westermeyer, 1987). Поједностављено разумевање и истраживање феномена злоупотребе алкохола и психоактивних супстанци подразумева ис-

* oliverapavicevic4@gmail.com

** lelalela_bgd@yahoo.com

кључиво усмеравање фокуса истраживача само на једну од ових компоненти. Разумевање употребе психоактивних супстанци треба да укључи интеракцију између дроге и особе (два фактора која су најочитија у клиничком контексту), интеракцију између дроге и друштва (попут друштвеног одобрења за употребу дрога), и коначно, однос између особе и друштва (улогу и статус особе у друштву, њено (не)прихватање друштвених норми) (Westermeyer, 1987). Сходно томе, анализа друштвеног и културног значења употребе дрога у специфичним контекстима, као релативно занемарено подручје у доминантним дискурсима јавне здравствене политике, може да пружи значајне увиде у мотиве и механизме који особу усмеравају и опредељују за такве изборе. Психосоцијални и социокултурни приступи који се баве изучавањем конзумирања наркотика и алкохола стављају нагласак на индивидуалне и социјалне функције повезане са употребом психоактивних супстанци, укључујући и идентитетске изборе одређене (под)културним значењима употребе дрога и алкохола.

Занемарујући квалитативна истраживања друштвених, културних (симболичких) и идентитетских значења употребе дрога и алкохола, доминантни јавни и здравствени дискурси се крећу у неколико главних токова. Они укључују, са једне стране, фармаколошке и неурофизиолошке ефекте и сходне моралне процене о томе шта је добра, а шта лоша употреба различитих хемијских структура (фармаколошки детерминизам) и са друге стране, обиље квантитативних информација о преваленцији и дистрибуцији употреба дрога. Пример квантитативног карактера дискурса о психоактивним супстанцама јесте дискурс УН-а, у коме преовлађују опсежни квантитативни подаци о преваленцији употребе дрога широм света, процене метричке тонаже разних произведених супстанци и сл. (Hallam, Bewley-Taylor, 2010). Премда, такви подаци нису неважни и без користи, и чак ако узме у обзир да су методолошки исправни, они не пружају одговор на питање зашто се дрога користи. За разлику од софистициране квантитативне димензије различитих скупова података, Светски извештај о дрогама (World Drug Report) ни у једном сегменту, не говори о културним значењима и искуствима који су неопходни у покушају да се одговори на питање зашто људи користе дроге (Hallam, Bewley-Taylor, 2010). Изаостају питања која се баве специфичним културним контекстом употребе дрога, значењем и сврхом тих дрога у формирању и представљању савремених идентитета. Они који креирају и доносе политику морају узети у обзир мноштво квалитативних анализа које се односе на распрострањавање употребе дрога широм света, узимајући у обзир увиде у то шта се тиме постиже, шта се добија у комуницирању са њиховом употребом, о променама стања ума која се јављају у искуствима са дрогом фасцинирајући, очаравајући или присиљавајући милионе грађана да дрогу усаде у свој друштвени идентитет (Hallam, Bewley-Taylor, 2010).

Интеракција између актера, друштвених агената и друштвене и културне средине, подразумева квалитативно разумевање употребе дрога и алкохола као културолошке праксе формиране унутар друштвеног и историјског окружења, које мора бити укључено у креирање реалних политика које се баве овим сложеним проблемом.

Постоји још један проблем који сматрамо значајним елементом доминантног дискурса о злоупотреби дрога, а он се односи на нормативну процену о томе шта је добра (корисна) или лоша (штетна) употреба лекова и дрога. Ову поделу додатно компликује социокултурна пракса која продукује неформалну поделу на рекреативно (повремено) и зависничко (стално) конзумирање наркотика. Саодношење ових интерпретација - званичне (јавне и здравствене политике) и незваничне (неформалне културне праксе) ствара дискурзивне границе између “нормалне” (допуштене употребе дрога-лекова), “нормалног” живота (уз рекреативно-контролисано коришћење алкохола и дрога) и нековенционалног “зависничког” живота (зависничко конзумирање алкохола и дрога). Имајући у виду историјску и друштвену динамику која условљава однос актера и друштвеног окружења, истичемо овај проблем као значајан за разоткривање друштвене, културне и идентитетске функције који учествују у личним изборима да се посегне за конзумирањем алкохола и дрога.

Конзумирање алкохола и дрога као друштвени исказ и културни израз

Набрајање различитих својстава и ефеката до којих доводе алкохол и различите дроге, представља низ реакција који укључује модификовање или промену самоперцепције, олакшање од досаде, беса, анксиозности, дисфоричних стања, ублажавање болних и непријатних стања, трансценденције и измену стања свести, који доводе до побољшавања менталног и физичког стања (религијска употреба дрога).

Следствено појединим ефектима, антрополози су указали да употреба алкохола и дрога може имати позитивне ефекте на друштвено функционисање, доприносећи друштвеном зближавању, сарадњи, доношењу одлука (Nanna, 1974; Ahluwalia, Ponnampalam, 1968). Етничке групе могу неговати свој идентитет одређеним начином употребе дрога и алкохола као културним обичајима којима се конзумирању ових супстанци придају различита симболичка значења (Westermeyer, 1987). У ту сврху, употреба алкохола и дроге у обредима служи као инцијацијска активност или потврђивање новог друштвеног статуса. Историјски и антрополошки увиди у друштвено и културно значење специфичних традицијских начина конзумирања алкохола, дувана и дрога указују на континуитет социјалне и културне симболике који може бити користан и за разумевање значења које уживање ових супстанци има у савременом контексту. Фармаколошки ефекти одређених опојних средстава праћена су друштвеним одобравањем потребе за предахом, растерећењем и опуштањем који има привремени карактер и који се смешта у ограничене временске интервале и ограничене просторе са којима се сусрећемо у виду различитих фестивала који се одвијају широм света. У таквим интервалима постоји прећутно прихватање опијања и сексуалног понашања које не би било прихватљиво у другим околностима (MacAndrew, Edgerton, 1969; Dennis, 1975). Дистрибуција робе (укључујући и психоактивне супстанце) у одређеној друштвеној групи може

значити потврђивање новог друштвеног статуса, убичавање видљиве потрошње што је очигледно у примерима служења ексклузивних и скувих пића или дистрибуције кокаина на забавама. Дрога функционише као фокус размене између група представљајући медијум за комуникацију, економску размену, ширење или ублажавање тензија између група (Westermeyer, 1987).

Дакле, контекст заједничког опијања може имати различите друштвене функције које служе зближавању, интегрисању и друштвеној презентацији, при чему се цео тај друштвени процес одвија у складу са одређеним друштвеним вредностима. Те друштвене вредности могу бити партикуларне (унутар групне) и опште, при чему њихово разилажење представља потенцијални друштвени конфликт, као и различите дискурзивне интерпретације које укључују одобравање и неодобравање. Обрасци употребе дрога симболизују нова понашања, ставове и вредности, а те промене су повезане са променама културних трендова који се огледају у моди, музичком укусу, плесу и напуштању традиционалних културних вредности (Westermeyer, 1987).

Посматрано кроз историјски развој, у моменту када индивидуа постаје носилац слободне воље и модерног сопства, као друштвеног, економског и политичког стожера у одржавању друштвеног уређења, мења се однос на релацији конзумент - друштво. Регулисање сопства као оствареног самоинтереса угрожено је континуираним пијанством или омамљеношћу, а нерационалност таквог понашања се сматра друштвено штетним ударом на способности појединца да управља собом. Таква понашања се означавају као „болести воље“ или „болест небриге“ да би се касније заменила концептом „болести зависности“ (Hallam, Bewley-Taylor, 2010). Концепт болести је понудио друштвено објашњење за понашања која су супротна максимизацији у остваривању „самоинтереса“ и људе које пију ван контроле означава као „сумњиве личности“. Наравно, анализирање зависности као друштвеног конструкта не искључује признавање реалних патњи и порицање важности који проблем зависности представља за људе. Препознавање културног и специфичног карактера искуства не значи порицање његове реалности (*Ibid.*). Морална регулација коју друштво успоставља разграничавајући дозвољено и недозвољено конзумирање алкохола и потпуно одбацавање коришћења дрога, изнедрила је категорије социјалних аутсаједра и социјалних девијаната као посебан друштвени идентитет који карактерише отпадничтво, девијантност и криминализација.

Педесетих година прошлог века Naugrad Beker (1951; 1953), указује на културну интеракцију којом су посредовани смисао, мотивација и идентитети уживаоца канабиса. Реч је о процесу друштвене акције и реакције у којој је разумевање употребе канабиса као криминалне девијације прихваћено у главним друштвеним токовима. Оно је означено као стигматизовано понашање, а тај тврди став је поспешио стварање алтернативне подкултурне симболике у којој се пушење канабиса схвата као креативно, опуштајуће и благотворно. Међутим, ништа није унапред одређено и фиксирано овим процесом, јер ће неки људи пробати марихуану неколико пута и кренути даље, док ће други постати редовни корисници и редовни припадници подкултуре. Оно што се догађа не одређује дрога, већ сложени и разнолики скупови интеракција који

окружују појединца и чије преговарање обликује њихов идентитет и припадност (Hallam, Bewley-Taylor, 2010). На темељу Бекеровог доприноса теорији етикетирања девијантно или стигматизовано понашање се анализа са становишта друштвеног процеса стигматизације који је током времена учврстио идентитет заснован на дрогама, као и начине на који појединци који конзумирају дрогу виде себе, али и начин на који их види друштвено окружење. То је између осталог, омогућило појединцима и подкултурним групама да конзумирање дроге сагледавају и третирају као својеврсне културне исказе. Конзумирање различитих дрога повезује се са специфичним подкултурним идентитетима који постају значајан сегмент истраживања студија о омладинским подкултурама. Омладинске подкултуре се често појављују као реакција на односе моћи и као саставни елемент отпора доминатним структурама моћи (Yong, 1971). Неодобравање употребе дроге у културама савремених друштва (за разлику од многих историјских култура) ствара изразито маргинализована окружења у којима се одвија злоупотреба опојних супстанци. Доживљај дискриминације код особа са поремећајем злоупотребе опојних супстанци и алкохола негативно утиче на одлуку о лечењу, као и на исходе лечења (Fortney и сар., 2004; Link и сар., 1997; Semple и сар., 2005). Друштвена морална регулација која придаје неморалност и ненормалност уживаоцима дрога резултира јачању веза између корисника и јачању значења која имају антисоцијални карактер. Таква позиција може допринети развоју поремећаја употребе супстанци (Wilcox, 1998) јер се појављује знатнија (посебно код младих), жеља за експериментисањем и јачање унутар групне повезаности након иницијалне употребе дрога. Маргинализација, дискриминација и стигматизација од стране шире друштвене и културне средине, одбијају кориснике дрога да се обрате за подршку институцијама друштва које су намењене социокултурној подршци, а ефекти “ненормалности” спречавају покушаје индивидуе да истраје у покушајима промене понашања (Cohen, 1992).

Култура дрога омогућава својим члановима да поремећај употребе супстанци види као нормалан, или чак као статусни симбол. Поремећај постаје извор поноса, људи славе свој идентитет повезан са дрогом заједно са другим припадницима те културе (Pearson, Bourgois, 1995; White, 1996). Социјална стигма стимулише формирање опозиционих вредности и ставова који промовишу јединство унутар чланова културе дрога. Многе основне вредности културе дрога укључују одбацивање матичног друштва и његових културних вредности (SAMSHA, 2014)¹.

¹ Истраживање вредносних ставова зависника од хероина (Stephens, 1991) приказало је основне принципе система вредности ове специфичне подкултуре. То су: антисоцијални ставови које припаднике ове подкултуре дрога чини неповерљивим према људима изван ње, сматрајући их непоштеним и егоцентричним; Одбацивање вредности средње класе и негирање вредности попут захтева за напорним радом, сигурношћу и поштењем; Наглашена потреба за узбуђењем и хедонизмом, интезивна потрага за задовољством на супрот потрази за стабилнијим и трајнијим вредностима; Важност спољне појавности која стоји у супротности за привидним одбацивањем површности доминатне културе, чланови хероинске подкултуре верују у видљиву потрошњу и важност поседовања ствари који дају слику просперитета; Значај припадности подкултури се цени као континуирано учешће других у њој, чак до очекивања да ће појединци који су престали

Неоспоран је значај и сложеност друштвених, културних и психолошких интеракција и њихово измицање крутим, шаблонским моделима који не могу обухватити мноштво и динамику психосоцијалних и социокултурних значења, која су повезана са употребом алкохола и дрога. У околностима брзих друштвених промена, долази до брзе смене културних образаца употребе дрога и алкохола са којима се млади суочавају. Они се појављују као непрекидно нови бихејвиорални и социјални облици. У оквиру нових културних пракси, опстају неки традиционални мотиви, као што је адолесцентска иницијација у свет одраслих, преузимање ризика, средство за изградњу самопоштовања пред улазак у свет одраслих. Међутим, друштвена и културна значења употребе дроге и алкохола се непрекидно мењају отварајући нове просторе између (не)допуштеног и (не)пожељног, између законских и моралних санкција у контексту медиализујућих тенденција и промена на плану разумевања сопства. Контекстуализација ових промена се односи на измењену фармаколошку рационалност која је одбацила утврђене границе између забрањених дрога и психотропне медицине која се примењује на лекарски рецепт (Hilden, 2014). Ова тенденција је наглашена показатељима повећаног општег прихватања промене сопственог стања, искуства, капацитета и перформанси биохемијским средствима (Gray, 2001). О томе сведочи континуирано увећање преписаних лекова који до сада нису коришћени у третирању поремећаја понашања и емоција, као и контингент “цурења фармацеутских производа” на сцену илегалних дрога (Lovell, 2006). Фармаколошка и биохемијска својства свакодневних прехранбених и животних пракси, као и “различити облици либерализације” као отпор ограничењима слободе појединца у потрази за задовољством, представљају нове компоненте друштвено-психолошке климе у којој се дешава употреба нових дрога (Husebye, 2002; Moshuus et al, 2002 према: Hilden, 2014).

Стварање личног и културног идентитета посредовано је етиком преузимања сопствених шанси у контексту управљања ризиком као преовлађујућом парадигмом сопства и грађанства у доба превентивне медицине (Ericson, Doyle, 2002; Petersen, Lupton, 1996). Овај позив за оспоравање личних ограничења у корелацији је са преокупацијом телом као местом за примену медицинског знања и технологије (укључујући фармаколошке технологије) у циљу прилагођавања и оптимизације (Chrysanthou, 2002) представља покушај успостављања индивидуалне контроле над неконтролисаним друштвеним ризиком (Hayward, 2002). Преовлађује захтев за изградњом идентитета који одбија некритичко преузимање ставова других и уместо тога се “суочава са сопственим границама” проналазећи праксе које индивидуу стављају на тест изазивајући појачано узбуђење (Furlogn, Cartmel, 2006) Идентитет и субјективност подразумевају активно спровођење самоизградње и саморефлексије (Giddens, 1991; Bauman, 1991) као развој који се одвија у недостатку традиционал-

---

са конзумирањем хероина наставити да учествују у култури дрога; Емоционална дистанцираност људи који су укључени у ову подкултуру чини да се емоционална повезаност са другима види као слабост. Иако је реч о истраживању специфичности хероинске подкултуре, она има заједничке елементе са другим нарко подкултурама, иако постоје варијације у сваком од ових елемената, те се не може говорити о фиксираним идентитетским моделима.

них идентификационих вектора припадности и идентитета као што су место, посао и сродство (Hilden, 2014).

Бројна међународна истраживања су показала да постоји јасна повезаност између употребе дрога и нових подкултурних и идентитетских формација повезаних са техно и рејв (rave)културом (Ashton, 1996; Grimshei, 2000; Hakerud, 2001; Kohn, 1992; Moshuus, Rossow, 1996; Vestel, 2002; Pedersen, Skrondal, 1999; Reynolds, 1999; Shiner & Newburn, 1997, наведено према: Hilden, 2014). Широко интегрисање и комерцијализација ових културних феномена младих, поред марихуане, нормализује и друге илегалне дроге, нарочито екстази и амфетамин. Они излазе из подкултурне опне и продиру у шире прихваћене омладинске културне токове као део идентитета “снлажљиве, нормалне младости” који не подразумева идентитет “уживаоца дроге” (Hakerud, 2001; Husebye, 2002; Moshuus et al, 2002, наведено према: Hilden, 2014). Замена конвенционалне дистинкције између нелегитимне и легитимне потребе за дрогом одвија се у склопу развијања културног обрасца који не искључује нормалан живот и употребу дрога. Контрола над употребом дрога, којој се придаје сопствено значење и сврха (независничког типа) повезује се променама на нивоу сопства и субјективитета који преузима одговорност, и у процесу самоодлучивања креира сопствени однос према конзумирању дрога. Идентитет уживаоца - зависника је замењен идентитетом самосвесног субјекта који прерогативом самоодлучивања бира и контролише избор и начин конзумирања наркотика (Hilden, 2014).

Сходно томе, демаркациона линија између ”нормалног” и ”патолошког” није употреба дрога, већ индивидуална контрола над употребом дрога. Запажа се да је друштвено преузимање одговорности за укључивање појединца у одговорно коришћење дрога и касније надзирање те употребе, какво познају традиционалне заједнице (Westermeyer, 1987), у савременом социо-културном контексту, замењено индивидуалним самоназором над употребом дрога. Та контрола је заснована на флуидној граници између рекреативног и зависничког конзумирања наркотика. Норвешко истраживање је показало да конзумирање дроге у омладинској друштвеној пракси, оштро супротставља дисфункционално, зависничко, деструктивно конзумирање дроге (повезано са бескућништвом и криминалом и претежном употребом хероина) од рекреативне употребе дрога које се сматра елементом “нормалног живота” (Hilden, 2014).

Претходни кратки приказ појединих историјских и друштвених секвенци које очитују промене у друштвеној регулацији употребе дроге и алкохола, доводи нас до актуелног тренутка који наново мења однос дрога-уживаоц-друштво, излазећи из доминатног дискурса забране и противљења, при чему се паралелно мењају подкултурна значења конзумирања наркотика и њихови друштвени ефекти. Контекст маргинализације који је практикован у истраживањима употребе илегалних дрога добија значајан контрапункт у све ширем и отворенијем простору рекреативне употребе дрога у коме се преговара о идејама и праксама личне аутономије и самоконтроле (Hilden, 2014). Промене које су захватиле значење забрањених дрога посредоване су културним репертоаром који размешта улоге и значења повезане са дрогом. Свакако, нове динами-

ке нису укинуле друштвено значење употребе одређене дроге као избора девијантне социјалне улоге која се сукобљава са конвенционалном друштвеном улогом. Она је одређена количином и учесталошћу употребе дрога, врстом дроге и локацијом употребе (Westermeyer, 1987). То нас доводи до потребе за развијањем културне компетенције у истраживању злоупотребе опојних средстава, као унапређивања методе и начина да се дође до одговора на питање шта дрога представља за индивидуу и шта су узроци и значења таквог “патолошког” избора.

Културна компетенција у истраживању и третману злоупотребе алкохола и опојних супстанци

Протокол за побољшање третмана (TIP) у оквиру америчког Сервиса за злоупотребу супстанци и менталног здравља (SAMSHA) истакао је културну компетенцију и њен изразит значај. Она се остварује кроз уважавање различитости као карактеристике међукултурних ситуација (социо-економских, етничких, расних, родних, географских, сексуалних и на крају, конзументских). Културно одговорне услуге се појављују у склопу културне компетенције која, преваходно, представља способност да се поштују уверења, језици, међуљудски стилови и понашања појединаца који учествују у третману (како даваоци, тако и примаоци). Културна компетенција је динамичан, трајан развојни процес који захтева дугорочну посвећеност и постиже се временом (U.S. Department of Health and Human Services).

Према Протоколу за побољшање третмана (TIP) примарни циљ развијања културне компетенције је истицање и разумевање улоге културе у пружању здравствених услуга у случају понашања која су повезана са употребом дрога и менталних болести. Користећи вишедимензионалан модел за развој културне компетенције (Sue, 2001), TIP тежи премошћавању јаза између обећања која пружају истраживања и потреба практичних клиничара и администратора. Према овом моделу, основни елементи културне компетенције укључују културну свест, генерално и партикуларно познавање културе, знања о култури понашања повезаних са здрављем и развој културних вештина (The Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2014). Специфична расна, етничка и културолошка разматрања чине значајан део културно одговорних услуга, како их виде чланови TIP-а, сматрајући културну компетенцију битним елементом процеса излечења и смањивања ризика у здравственим понашањима. Такође, истраживачи овог тима, развоју културне компетенције придају далекосежне ефекте, не само за клијенте, већ и за одрживост заједнице, јачањем вредности разноликости, флексибилности и одазивања на потребе тренутних и променљивих потреба клијената, заједница и здравственог окружења (SAMHSA, 2014). Процес стварања културно компетентног саветника је дуг и не стиче се брзим и тренутним сагледавањем скупа чињеница о одређеним популацијама, имајући у виду да су те културе разнолике и да се налазе у сталном процесу промене. Ради се о спремности за перманентним сти-

цањем знања о личној култури и култури својих клијената, као и уважавању погледа, норми, веровања, вредности и односа према менталном здрављу, понашању у потрази за помоћи, коришћењу супстанци, познавању стила комуникације, вербалних порука, политике лечења, услуга које се нуде и сл.

Културна компетенција подразумева да култура није дефинитивни ентитет коме људи припадају или не припадају, да се културе међусобно мешају и преплићу и да постоји јединствени доживљај културе за сваког појединца, при чему је присутан различити степен идентификације са припадајућом културном групом. Сходно томе, културни идентитети нису статични, они се развијају и мењају током животног циклуса. Културна компетенција, управо, значи способност да се разуме индивидуална интерпретација културе, да се она поштује, афирмише и да се буде отворен према некоме чија је социјална и културна позадина другачија од властите (CSAT-Center for Substance Abuse Treatment, 1999). Систем праћења и контроле употребе алкохола и опојних супстанци не може једноставно претпостављати да су друштвени контекст и употреба дрога и алкохола довољно саморазумљиви (Hallam, Bewley-Taylor, 2010), што је посебно значајно у разумевању и истраживању културе дрога.

Литература:

1. Ahluwalia, H. S. & Ponnampalam, J. T. (1968): The socioeconomic aspects of betel-nut chewing, *Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, 71(2): 48-50.
2. Bauman, Z. (2001): *The individualized society*. Cambridge: Polity Press.
3. Becker, H. (1951): The Professional Dance Musician and his Audience, *American Journal of Sociology*, 57(2): 136-144.
4. Becker, H. (1953): Becoming a Marijuana User. *The American Journal of Sociology*, 59(3): 235-242.
5. Bourgois, P. (2003): *In Search of Respect: Selling Crack in El Barrio*. 2nd ed. New York: Cambridge University Press.
6. Chrysanthou, M. (2002): Transparency and selfhood—utopia and the informed body. *Social Science & Medicine*, 54(3): 469-479.
7. CSAT (1999): Center for Substance Abuse Treatment. Brief Interventions and Brief Therapies for Substance Abuse. Rockville, MD: Substance Abuse and Mental Health Services Administration; 1999. (Treatment Improvement Protocol (TIP) Series 34). HHS Publication No. (SMA) 99-3353.
8. Dennis, P. A. (1975): The role of the drunk in a Oaxacan village, *American Anthropologist*, 77(4): 856-863.
9. Edberg, M. C. (2004): *El Narcotraficante: Narcocorridos and the Construction of a Cultural Persona on the U. S. Mexican Border*. Austin, TX: University of Texas Press.
10. Ericson, R. V. & Doyle, A. (Eds.) (2003): *Risk and morality*. Toronto: University of Toronto Press.
11. Fortney, J., Mukherjee, S., Curran, G. et al. (2004): Factors Associated With Perceived Stigma for Alcohol Use and Treatment among At-Risk Drinkers, *The Journal of Behavioral Health Services & Research*, 31(4): 418-429.
12. Furlong, A. & Cartmel, F. (2006): *Young people and social change: Individualization and risk in late modernity*. Buckingham: Open University Press.

13. Giddens, A. (1991): *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press.
14. Gray, C. H. (2001): *Cyborg citizen: Politics in the posthuman age*. New York: Routledge.
15. Hanna, J. M. (1974): Coca leaf use in southern Peru: some biosocial aspects, *American Anthropologist*, 76(2): 281-296.
16. Hayward, K. J. (2002): The vilification and pleasures of youthful transgression, In: Muncie, J., Hughes, G., & McLaughlin, E., (Eds) *Youth Justice: Critical Readings*, London: Open University Press.
17. Hilden, K. (2014): *Talking About Drug Use: Positioning and Reflexivity in Drug Research Interviews and Beyond*, Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research, 15(3) art.2.
18. Link, B. G., Struening, E. L., Rahav, M., et al. (1997): On stigma and its consequences: Evidence from a longitudinal study on men and dual diagnosis of mental illness and substance abuse. *Journal of Health and Social Behavior*, 38(2): 177–190.
19. Lovell, Ann (2006): Addiction markets: The case of high-dose buprenorphine in France. In Kleinman, A., Lakoff, A. & Petryna, A. (Eds.), *Global pharmaceuticals: Ethics, markets, practices* (pp.136-170). Durham: Duke University Press.
20. MacAndrew, C. & Edgerton, R. B. (1969): *Drunken Comportment: A Social Explanation*. Chicago: Aldine.
21. Pearson, C. & Bourgois, P. (1995): Hope to die a dope fiend. *Cultural Anthropology*, 10(4): 587–593.
22. Petersen, A. & Lupton, D. (1996): *The new public health: Health and self in the age of risk*. London: Sage.
23. Reynolds, S. (1998): *Generation Ecstasy: Into the World of Techno and Rave Culture*. New York: Routledge.
24. SAMSHA (2013): TIP 55 Substance Abuse and Mental Health Services Administration. Behavioral Health Services for People Who Are Homeless. Rockville, MD: Substance Abuse and Mental Health Services Administration; (Treatment Improvement Protocol (TIP) Series 55-R). HHS Publication No. (SMA) 13-4734.
25. SAMSHA (2014): TIP 59 Substance Abuse and Mental Health Services Administration Center for Substance Abuse Treatment. U.S. Department of Health and Human Services. HHS Publication No. (SMA) 14-4849
26. Schensul, J. J., Huebner, C., Singer, M., et al. (2000): The high, the money, and the fame: The emergent social context of “new marijuana” use among urban youth. *Medical Anthropology*, 18(4): 389–414.
27. Semple, S. J., Grant, I. & Patterson, T. L. (2005): Utilization of drug treatment programs by methamphetamine users: The role of social stigma. *The American Journal of Addiction*, 14(4): 367–380.
28. Sue, D.W. (2001): Multidimensional facets of cultural competence. *The Counseling Psychologist*. 29(6): 790–821.
29. Young, J. (1971): *The Drugtakers: The Social Meaning of Drug Use*. London: McGibbon and Kee.
30. Westermeyer, J. J. (1987): Cultural patterns of drug and alcohol use: An analysis of host and agent in the cultural environment, *Psychiatry and Behavioral Sciences*, 39(2): 11-27.
31. White, W. L. (1979): *Drugs in Perspective*. Rockville, MD: National Institute on Drug Abuse; *Themes in chemical prohibition*; pp. 117–182.

32. White W. L. (1996): *Pathways: From the Culture of Addiction to the Culture of Recovery*. A Travel Guide for Addiction Professionals. 2nd ed. Center City, MN: Hazelden.
33. Wilcox, D. M. (1998): *Alcoholic Thinking: Language, Culture, and Belief in Alcoholics Anonymous*. Westport, CT: Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.

Интернет извори:

1. Cohen, P. (1992): Junky Elend: Some ways of explaining it and dealing with it. From a pharmacological explanation of junky behaviour to a social one. *Wiener Zeitschrift für Suchtforschung*, 14(3/4): 59-64. Online: <http://www.cedrouva.org/lib/cohen.junky.html>
2. Hallam, C., Bewley-Taylor, D. (2010): Mapping the world drug problem: Science and politics in the United Nations drug control system. *International Journal of Drug Policy*, 21(1):1-3. doi: 10.1016/j.drugpo.2009.10.007.

Резиме

Иако готово све културе имају историју употребе психоактивних супстанци којима се олакшавала и социјална интеракција, историјски и антрополошки увиди у друштвено и културно значење специфичних традицијских начина конзумирања алкохола, дувана и дрога указују на континуитет социјалне и културне симболике, који може бити користан и за разумевање значења које уживање ових супстанци има у савременом контексту.

Људско понашање, без обзира да ли се говори о зависнику од психоактивних супстанци или не, исход је генетских и биохемијских карактеристика, претходних искустава учења, мотивацијских стања, психоасоцијалних карактеристика и културног контекста у којем се све наведено одвија. Сви наведени услови производе приличну разноликост у понашању појединца због употребе психоактивних супстанци. Социјални и културни фактори играју врло важну улогу, у покретању, одржавању и терапијским интервенцијама злоупотребе дрога, и врло често су занемарени фактори у истраживањима етиологије ризичног понашања. Потреба за развијањем културне компетенције у истраживању злоупотребе опојних средстава, омогућава унапређивања метода и начина да се дође до одговора на питање шта дрога представља за индивидуу и шта су узроци и значења таквог “патолошког” избора, али и истицање и разумевање улоге културе у пружању здравствених услуга у случају понашања која су повезана са употребом дрога и менталних болести.

CULTURAL DIMENSION IN THE RESEARCH AND TREATMENT OF THE ABUSE OF PSYCHOACTIVE SUBSTANCES – IMPROVING CULTURAL COMPETENCE –

Summary: The paper focuses on the analysis of the cultural dimension of drug and alcohol abuse, addressing questions such as: what are cultural and identity characteristics of substance abuse in the 21st century and can they be discussed within well-known theoretical and methodological frameworks? In pursuit of these answers, which are extremely important for therapeutic and socio-cultural practices in treatment and rehabilitation of abusers of (non) illicit substances, it is necessary to consider the continuity of cultural significance of abuse of

alcohol and narcotics over time, as well as very intense dynamics of cultural change, identity and symbolic messages they carry in contemporary culture. Improvement of cultural competence as required knowledge and practice for both parties in the process is demonstrated through work of the American Health Organization and the team for improvement of treatment of psychoactive substance abuse. In this sense, the paper presents a proposal for introduction of more innovative approaches in research and treatment of abusers, which will focus on understanding of socio-cultural aspects of their choices.

Key words: culture, drug, alcohol, identity, abuse